

Introducció. Catalunya davant la crisi econòmica: situació i perspectives

Conseller Antoni Castells

L'economia mundial ha travessat una crisi d'una complexitat i profunditat sense precedents. El món no havia hagut de fer front a una situació tan difícil i complexa des de la Gran Depressió dels anys 30 i, de fet, no estava en recessió des de la Segona Guerra Mundial. La principal característica d'aquesta crisi ha estat la coincidència de la recessió i de la crisi del sistema financer, dos problemes que s'han retroalimentat. Si bé en un primer moment semblava que no es podria atacar a fons la recessió fins que no s'haguessin resolt els problemes del sistema financer, al final hem sabut que són factors que es potencien mútuament i que, per tant, s'han d'abordar a la vegada.

A dia d'avui podem dir, en primer lloc, que el món ha evitat el pitjor. Del 15 de setembre al 15 d'octubre de 2008 el món va vorejar el precipici, amb la crisi de Lehman Brothers i el risc de col·lapse del sistema financer mundial. El pitjor escenari hauria estat que s'hagués produït, primer, una crisi sistèmica del sistema financer, amb la caiguda d'entitats una darrera l'altra, i segon, que de la recessió haguéssim passat a la depressió. En aquell moment, el temor que succeís el pitjor tenia una versemblança evident, era un perill real. Per tant, el primer que hem de constatar és que s'ha evitat el pitjor.

En segon lloc, també podem afirmar que el món ha sortit de la recessió. Ho està fent de manera desigual, com ho demostra el fet que alguns països ja van començar a registrar creixements trimestrals positius el segon trimestre de l'any 2009, mentre que Espanya, per exemple, encara no. Espanya encara no n'ha sortit, però ha anat reduint el creixement negatiu, s'ha produït un canvi de tendència, i podem preveure que al llarg d'aquest any tornarem a créixer i deixarem enrere la recessió. Amb tot, cal que siguem enormement prudents. Aquests brots verds encara són molt tendres, i no podem llençar les campanes al vol abans d'hora. Quan valorem la situació econòmica hem d'evitar anar d'un extrem a l'altre: hem de tenir en compte els aspectes positius, els que ens han de donar confiança en el futur, però ho hem de fer des de la prudència, perquè un excés d'expectatives podria arruïnar una recuperació, que és molt fràgil i incipient.

Si avui podem dir que s'ha evitat el pitjor i que molts països estan sortint de la recessió, és gràcies a l'acció decidida dels governs i dels bancs centrals. Avui ningú no discuteix la necessitat d'aquest decidit activisme governamental. En una situació com aquesta, el principal error que poden cometre els governs és precisament la passivitat, no actuar; és millor equivocar-se per fer massa que per fer massa poc.

Aprendre les lliçons del passat

Si ara estem sortint de la crisi és, en part, perquè el món ha après dels errors del passat. I ha après, sobretot, dues coses. Primera, no repetir l'error dels anys 30, en què davant d'una gran recessió, l'actuació procíclica dels governs va portar a la depressió; davant de la caiguda de l'activitat econòmica, els governs, tractant d'equilibrar el pressupost, van propiciar que la caiguda encara fos més intensa. Aquest va ser l'error de Hoover als EUA, i de gairebé tots els governs en altres països. Ara sabem que quan hi ha una caiguda dràstica de l'activitat econòmica, els governs l'han

de compensar per la via dels estímuls fiscals. És necessària l'acció contracíclica dels governs, incorrent, si cal, en dèficits discrecionals. Dit d'una altra manera, el pressupost ha de jugar un paper de compensació de la caiguda de l'activitat econòmica.

Segona lliçó que hem après: no hem de retirar la medicina abans d'hora. L'any 37, quan semblava que l'economia començava a recuperar-se als EUA, Roosevelt es va precipitar volent equilibrar el pressupost, i els EUA van tornar a entrar en recessió. I als anys 90 va passar el mateix al Japó. El món també ha après aquesta lliçó: avui la prioritat és la recuperació econòmica. Així ho han reconegut tant el G-20 com l'eurogrup i així ho practiquen tots els països del món, l'espanyol inclòs, que el 2010 encara mantenen decidits estímuls fiscals per contribuir a impulsar la demanda privada.

Avui la prioritat és la recuperació econòmica. I per això necessitem un pressupost que ajudi a créixer el més aviat millor, perquè és el creixement el que ens permetrà acabar amb el dèficit. Naturalment, això té un límit: un dèficit permanent del 10% o del 12% del PIB no és sostenible. És evident que quan tornem a registrar creixements positius, que quan tornem a crear ocupació amb força, haurem d'equilibrar el pressupost, per la via de contenir la despesa o d'incrementar els impostos. I si veiéssim que el dèficit no és conjuntural, sinó que tendeix a convertir-se en crònic, aleshores ens hauríem de replantejar els fonaments de les nostres polítiques. Però ara és el moment de treballar justament perquè això no passi, per no caure en una etapa d'atonía crònica.

Si les lliçons del passat ens han permès evitar el pitjor, ara hem d'aprendre també les lliçons d'aquesta crisi. Tothom ha comès errors, és cert, i ningú no pot donar massa lliçons. Aquesta crisi ha fet que algunes veritats que semblaven irrefutables hagin saltat pels aires. Per això tots hauríem de mantenir una actitud d'una certa humilitat: no donem lliçons, però extraiem-ne totes les possibles. Aprenuem dels errors i treballem perquè, si arriben més crisis, que arribaran, almenys no siguin per haver caigut en les mateixes equivocacions. Ara que, tot i que de forma tímida i desigual, les economies occidentals comencen a recuperar-se, és l'hora de recordar i fer efectius els propòsits d'esmena que ens vàrem fer en els pitjors moments de la crisi.

Una de les principals lliçons de la crisi és que no hi ha mercat sense estat, és a dir, sense regles del joc ni institucions que les facin complir. Ha acabat el temps en què la consigna era aquella afirmació de Reagan dels anys vuitanta que deia "el govern és el problema", que va presidir una època. Compte, tampoc no hem de passar a l'altre extrem, a afirmar que "el govern és l'única solució". La solució és el govern i és el mercat; l'equilibri apropiat entre tots dos.

La singularitat d'Espanya i Catalunya davant la crisi

Espanya té els problemes generals que té el món, i Europa especialment, i, a més, els seus problemes específics. Els generals són la recessió i els problemes del sistema financer. Els específics són un nivell d'atur molt més alt que a qualsevol altre país, un pes excessiu del sector immobiliari i l'elevat dèficit per compte corrent amb l'exterior. I hem de ser conscients que aquests problemes específics requereixen solucions específiques. Perquè els tenim nosaltres, no els altres. Si més no, no amb la gravetat que nosaltres els patim. I no podem simplement esperar que els altres els resolguin per nosaltres. Perquè si ho féssim, els altres països estarien sortint de la crisi i nosaltres no.

L'augment de l'atur, per exemple, és un problema a tot el món. És cert. Però un atur del 19%, i amb previsions d'arribar al 20%, és un problema específic d'Espanya i hauria de ser objecte d'una reflexió molt seriosa. Alguna cosa de fons falla en la nostra economia quan tenim una taxa d'atur del 20%. No només perquè és molt elevada, sinó també perquè l'hem assolit molt ràpidament: en tan sols dos anys hem passat de mínims històrics a xifres rècord.

Un segon problema específic és l'impacte i la dimensió de la crisi del sector immobiliari. La bombolla immobiliària ha estat més gran que en altres països. Durant tots aquests anys el sector de la construcció ha tingut un pes molt elevat i, encara que no l'únic, ha estat un dels motors de l'economia. Però tots sabem que, durant els propers anys, el sector immobiliari no podrà jugar aquest paper i serà inevitable que es redimensioni.

Al llarg d'aquests anys, i aquesta també és una característica específica de la nostra economia, hem tingut un dèficit per compte corrent amb l'exterior molt elevat, de prop del 10% del PIB, el que significa una gran dependència del finançament exterior. Una situació així només ha estat sostenible perquè estem a la zona euro. Aquest dèficit, en part, és degut a que Espanya havia de finançar una inversió molt important, però al mateix temps reflecteix un problema de manca de competitivitat de la nostra economia.

Espanya només resoldrà els seus problemes específics si mostra determinació i voluntat per abordar-los. És el moment de les reformes estructurals, de fons. Si no som capaços de fer-les, podria succeir que els altres països comencessin a créixer i nosaltres entréssim en una etapa de marasme econòmic, de creixements molt tènues que no es traduïssin en creació neta d'ocupació. Aquest és el repte que tenim al davant.

Ajustament i reformes, l'única recepta possible

Nosaltres hem de sortir de la recessió i a la vegada recuperar competitivitat. I l'única recepta possible és ajustament i reformes. Avui l'autèntic dilema al qual ens enfrontem no és si sortirem o no de la recessió. Està clar que sortirem de la recessió. El dilema és si, quan sortim de la recessió, ens situarem en creixements molt baixos, en una situació pràcticament d'estancament, en una situació de marasme econòmic, o bé si ara serem capaços de fer un ajustament una mica seriós i les reformes que calen, encara que costin, per tornar a créixer amb força.

Ajustament per reconèixer que som més pobres, que hem viscut per sobre de les nostres possibilitats. Per sort, ara no podem utilitzar el mètode tradicional que fèiem servir quan ens trobàvem en situacions similars, que era devaluar, perquè estem a la zona euro. La devaluació és un ajustament dràstic, és un remei d'emergència, dolent, perquè és com tractar una malaltia de fons amb anti-tèrmics. Baixen la febre, sí, però no ajuden a superar la malaltia. És una forma de guanyar temps, que pot ser útil si a la vegada s'ataca de veritat l'origen de la febre, però que no resol els problemes de fons per si mateixa. Això és justament el que ha succeït a l'economia espanyola durant molts anys: devaluar per recuperar la competitivitat i acabar-la perdent al cap de poc temps.

Ser a la zona euro ha estat una benedicció per a Espanya, però haver cedit a Europa la sobirania monetària no ens permet recórrer a la devaluació. L'únic sistema que tenim per recuperar la competitivitat és millorant la productivitat i, al mateix temps, fent una contenció pactada de rendes entre els diferents sectors socials del país. Una contenció pactada de rendes que s'ha de fer sabent que els que més hi han de contribuir són aquells que més tenen. És l'única manera de fer l'ajustament sense que sigui traumàtic. Perquè l'ajustament es produirà en qualsevol cas com, de fet, s'està produint ara per la via de la destrucció d'ocupació i d'activitat econòmica, que és la pitjor i la més injusta de totes les opcions.

Ajustament, doncs, i a la vegada reformes per millorar la competitivitat i la productivitat de la nostra economia. Aquestes reformes s'han de situar en un doble nivell. Unes poden tenir un efecte més o menys immediat, és a dir, poden tenir un impacte que es noti molt ràpidament sobre l'economia, com aquelles que afecten al mercat laboral, la fiscalitat, el finançament de l'activitat empresarial, la flexibilització d'alguns mercats de serveis. Altres reformes tenen efectes més a mitjà termini.

Són aquelles que han d'incidir de forma més estructural sobre la productivitat i que obliguen a actuar en l'educació, la innovació i la recerca, les universitats, les infraestructures, l'energia i la internacionalització de la nostra economia, entre d'altres.

Els bons fonaments de l'economia catalana

Davant d'aquests reptes, Catalunya hi ha de jugar un paper important. Perquè li toca, per interès i per convenciment. Catalunya hi té molt a dir i s'hi juga molt. Hi té molt a dir, d'una banda, pel pes que té dins de l'economia espanyola i, de l'altra, perquè el que avui fa falta perquè Espanya pugui sortir de la crisi és, en bona part, allò que és més substancial del model econòmic català, del model que ens és propi i que sempre hem defensat.

L'economia catalana té uns bons fonaments. De fet, mai hem pogut afrontar una crisi amb uns fonaments tan sòlids com els que tenim avui. Catalunya ha crescut molt al llarg dels darrers anys. El nostre PIB per càpita se situa 12 punts per sobre de la mitjana de la zona euro. Si poséssim tots els països de la zona euro en fila índia per nivell de PIB per càpita en paritat de poder per compra, Catalunya ocuparia el cinquè lloc. Hem escurçat d'una manera extraordinària les distàncies amb aquelles regions europees amb les que fa 23 anys vàrem crear els 4 motors per Europa.

Catalunya és un país molt obert, molt internacionalitzat. El pes de les importacions i exportacions sobre el PIB s'apropa al 70%, 10 punts per sobre de la mitjana espanyola. La nostra és una economia molt integrada dins l'economia europea. Val a dir que de la mateixa manera que quan Europa creixia menys que Espanya, Catalunya ho notava més que altres CA, precisament perquè estem més integrats en la zona euro, ara que es comencen a recuperar els principals països d'aquesta zona, probablement nosaltres ho notarem també abans que altres.

En el model econòmic de Catalunya, la indústria té un pes important. El nostre model és semblant al de les regions europees d'una sòlida base industrial, que han fet un intens procés de transformació: Llombardia, Baviera, Baden-Württemberg, Roine-Alps. En la nostra economia, l'ocupació del sector industrial representa el 21,7%, 4 punts més que la mitjana europea. De manera que nosaltres tenim una economia molt més basada en una sòlida base industrial, productiva, i un gruix empresarial molt potent, que és un actiu de primer ordre.

En la nostra economia ja s'han anat produint canvis de fons de gran importància. Quan diem que hem d'impulsar la transformació del model de competitivitat, cal dir que aquest procés no es produeix d'un dia per un altre. El canvi s'ha estat produint des de fa molts anys. Només cal que veiem el pes que tenen, per exemple, els sectors intensius en coneixement o en tecnologies avançades, dins de la creació d'empreses i dins de l'ocupació. Catalunya ocupa un lloc molt destacat en el rànquing de les regions europees pel que fa al pes de la població ocupada en aquests sectors.

A Catalunya s'ha produït una veritable eclosió en centres de recerca i d'innovació. És evident que en uns sectors més que en uns altres, perquè també en aquest camp l'especialització és un grau. Hi ha sectors en els quals Catalunya, i molt especialment Barcelona, és un referent mundial, per exemple, en biomedicina, on es donen totes les condicions perquè juguem un paper destacadíssim.

Però Catalunya no n'ha de tenir mai prou quant a ambició d'innovació, d'excel·lència, d'obertura. No ha de deixar mai de mirar a fora, sabent que està en una competició en la qual cal atreure i generar talent. Existeix una competició també a nivell internacional per atreure els millors estudiants que el dia de demà seran els professionals més preparats. I Catalunya és un punt de referència en l'atracció també de capital estranger, amb un paper especialment rellevant de la ciutat de Barcelona, que està considerada la quarta millor ciutat europea per fer-hi negocis, i la cinquena amb millors perspectives

de futur, segons diferents rànquings internacionals de reconegut prestigi, com el de la revista FDI Magazine que edita el Financial Times.

Tenim unes bases sòlides, i estem en condicions de sortir reforçats de la recessió. Això no significa, per descomptat, que no estiguem passant per una situació difícil. Passem, i encara passarem, per moments complicats, però podem tenir confiança en els fonaments de la nostra economia. Mai havíem travessat una tempesta amb un vaixell tan sòlid.

L'hora de la política

Ara és l'hora de la política. Perquè, de la mateixa manera que no hi ha bona política si l'economia va malament, l'economia no pot anar bé si no hi ha bona política. Fuentes Quintana, l'artífex dels Pactes de la Moncloa, deia que "la política ha de fer políticament possible el que és econòmicament necessari". És la política qui ha de liderar i fer possibles els canvis econòmics. Avui, això vol dir que hem de ser capaços de dir als ciutadans que la situació és difícil i que caldrà fer sacrificis, però que aquests esforços valdran la pena i ens en sortirem. Les dues coses. Però, per fer-ho, mai com ara fan falta unes determinades condicions polítiques.

La primera d'aquestes condicions és el lideratge, és a dir, la capacitat de construir una majoria darrere d'uns objectius, de forma que es puguin vèncer les resistències dels sectors, minoritaris, que sempre generen els canvis. Les reformes, els canvis, sempre generen resistències i oposició. És lògic i és legítim. Sempre hi ha interessos creats i tothom té dret a expressar-se. Però el que no podem acceptar és que grups que en definitiva són minoritaris s'imposin als interessos de la majoria i siguin els que marquin el ritme de la dinàmica social.

És per això que l'acció de lideratge és imprescindible. Un lideratge capaç de demanar aquests sacrificis compartits, d'explicar el que cal fer, de tenir el coratge de dir les veritats incòmodes i de fer que una majoria li doni suport. És a dir, capaç de guanyar-se la confiança d'una majoria per tirar endavant els canvis i les reformes necessàries. En definitiva, un lideratge capaç d'establir aquell vincle invisible que és tan necessari entre els líders i una majoria social.

La segona d'aquestes condicions és el projecte. La gent està disposada a fer sacrificis quan sap que valen la pena; de fet, els esforços es fan perquè l'objectiu s'ho mereix, és a dir, perquè el projecte és engrescador, i perquè aquests sacrificis estan ben repartits. Hem de saber explicar, doncs, quin és el port d'arribada.

I la tercera i última de les condicions polítiques és el pacte i el consens. És a dir, la capacitat per posar el que uneix per davant del que separa, sobretot si el que uneix és molt més del que separa. Capacitat, en definitiva, per posar per davant els interessos generals o de país, per damunt dels petits interessos tàctics de partit. I això no es fa quan els partits polítics apareixen davant la societat barallant-se entre ells pensant només en la lluita pel poder i utilitzant els problemes per atacar l'adversari en lloc de resoldre'ls. El preu del poder, en definitiva, no justifica la derrota del país.

És el moment de la política. I és, com mai, el moment de Catalunya. D'una Catalunya segura d'ella mateixa, i que per això sap que pot i que ha d'exigir-se al màxim, i que no pot caure ni en la manca d'auto-estima, ni en l'auto-complaença, els dos extrems que tan mal ens han fet al llarg de la història.

Una Catalunya que aspira a estar en primera línia europea, que té totes les condicions per ser-hi, competitiva econòmicament, orgullosa del seu Estat del benestar i de la seva cohesió social, que es projecta enfora sense por, perquè sap que té les arrels ben plantades. En definitiva, una Catalunya a la que totes les ambicions li estan permeses.

